

Diplomatari lul·lià:
documents relatius
a Ramon Llull
i a la seva família

J. N. HILLGARTH

Traducció de documents a cura de L. Cifuentes



UNIVERSITAT DE BARCELONA



Universitat de les
Illes Balears

SUMARI

Introducció 7

Referències bibliogràfiques 15

DIPLOMATARI LUL·LIÀ

1.	21
2.	22
3.	24
4.	25
5.	26
6.	27
7.	28
8.	30
9.	31
10.	32
11.	33
12.	36
13.	38
14.	39
15.	41
16.	42
17.	43
18.	44
19.	46
20.	47
21.	48
22.	49
23.	50
24.	53
25.	55
26.	59
27.	60
28.	62
29.	63
30.	64

6 *Sumari*

31.	66
32.	67
33.	68
34.	70
35	71
36	73
37	74
38	76
39	77
40	78
41	80
42	83
43	85
44	87
45	91
46	92
47	93
48	94
49	96
50	97
51	99

Índex onomàstic, toponímic i d'obres citades.	101
---	-----

INTRODUCCIÓ

Hi ha una bibliografia molt extensa —hom pensa de vegades que massa extensa— sobre la vida de Ramon Llull. Fa exactament tres segles, el 1700, el jesuïta Jaume Custurer ja va poder esmentar vint-i-tres biografies del beat.¹ En comptes d'endinsar-me en la vastitud d'aquest terreny, em limitaré a parlar de les principals edicions de documents i dels problemes que algunes d'aquestes biografies presenten.

Abans de Custurer, el 1650, Vicenç Mut, a la seva *Història de Mallorca*, va publicar la butlla de Joan XXI, del 1276, adreçada a Jaume II de Mallorca (cf. el nostre document 14).² Al segle XVIII, el cistercenc Antoni Raimon Pasqual, abat del monestir de La Real, a Mallorca, va treure a la llum els documents més importants.³ Al segle XIX, alguns mallorquins, com el molt erudit Estanislau Aguiló, en van publicar d'altres (cf. els nùms. 2 i 3). Gabriel Llabrés va publicar el nùm. 11, traient-lo, a diferència dels anteriors, de l'Arxiu Capitular de Mallorca. A començament del segle XX, el gran historiador Antoni Rubió i Lluch va incloure diversos documents lul·lians importants de l'Arxiu de la Corona d'Aragó al volum primer dels seus *Documents*.⁴

El primer procés per a la canonització de Ramon Llull, començat a Mallorca el 1611, contenia, com era d'esperar, molts d'aquests documents.⁵ Per desgràcia, aquest procés contenia també una carta presumptament adreçada per Llull als Jurats de Mallorca des de Bugia, on deia haver arribat l'estiu de 1314 des de l'illa.⁶ Com he dit en un altre lloc, l'estil de l'original català d'aquesta carta revela que no pot ser genuïna i s'oposa, a més, a d'altres proves que són indiscutiblement autèntiques. És una llàstima que una falsificació tan evident es presentés com a genuïna i que fos utilitzada per reconstruir l'itinerari de Llull.⁷

Aquesta falsificació literària era destinada evidentment a corroborar l'hipotètic martiri de Llull, localitzat per la tradició a Bugia el 1315 (per una

1. Custurer, 1700: 474 s. Cf. Rogent & Duran, 1927: nùm. 283.

2. Mut, 1650: 35 s.; segona ed., 1841: 47 s. Cf. Rogent & Duran, 1927: nùms. 230, 402. Mut publica també els docs. nùms. 27 i 41 (1650: 38, 53 s.; 1841: 51, 71 s.).

3. Pasqual, 1778: I, 22 i 114 s. (els nostres docs. 7 i 12).

4. Vegeu els docs. 35, 37, 45-48, 51.

5. Cf. Custurer, 1700: 206 s.

6. Aquesta carta és a Pasqual, 1778: I, 324; i de Pasqual la copiaren —citant també Custurer, 1700: 541-542— els editors del ROL, 2: 206-208.

7. Hillgarth, 1998: 177 n. 39.

confusió amb els esdeveniments de 1307, continguts a la *Vita* de Llull del segle XIV).⁸ Suposo que aquests falsaris no tenien informació de les obres de Llull datades a Tunis entre juliol i desembre de 1315.⁹ La carta de què parlo estava segurament relacionada amb l'examen (el 1611) de les restes contingudes al sepulcre de Llull, a Sant Francesc, de Palma. D'acord amb aquest examen, foren trobades a l'esquelet quatre ferides, dues de les quals produïdes per pedres i la resta per una arma.¹⁰

Tal com va apuntar Llorenç Pérez el 1969, en fer un nou examen d'aquestes relíquies el 1915, es va provar que aquestes ferides van ser causades "molt de temps després de la mort, segons demostra la color blanca i neta de la superfície de secció, contrastant amb la color groguenca de tot el crani".¹¹ Els resultats de l'examen de 1915 han estat del tot confirmats el 1985, quan la tomba va ser novament oberta. D'aquest últim examen va resultar que les lesions al crani "fueron hechas por la percusión de un instrumento cortante cuando el hueso estaba totalmente mineralizado o sea muchos años después del fallecimiento del individuo".¹² Ja al 1969, Llorenç Pérez va suggerir que aquestes lesions havien estat produïdes o bé durant un foc a la sacristia de Sant Francesc (abans de la construcció de la tomba de Llull) o potser per la pietat fanàtica d'algun lul·lista posterior.¹³

Ara que s'han calmat les passions responsables d'aquestes falsificacions (tant de les relíquies de Llull com dels seus escrits) podem limitar-nos a una història més veritable de Ramon. En aquest treball pretenc incloure només documents amb una autenticitat indubtable. Per això no he inclòs una referència a un suposat nomenament de Llull com a canonge de Lleida; aquest document —que podem probablement datar al 1309— no sembla que es refereixi al nostre Llull, sinó a una altra persona amb el mateix nom.¹⁴ També s'ha deixat de banda una carta del bisbe de Mallorca a Jaume II d'Aragó, del 26 de març de 1313. El P. Andreu de Palma, en trobar-la a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va creure que la demanda que hi fa el guardià dels fran-

8. Vegeu la *Vita coetanea*, IX, 36-39, ed. Hermogenes Harada, *ROL*, 8: 297-299.

9. La majoria d'aquestes obres van romandre inèdites fins el segle XX; cf. Johannes Stöhr, a *ROL*, 2: 213-377. Els dos petits tractats, sense dates precises, publicats al final de *ROL*, 2: 379-96, pertanyen a 1309; cf. Bonner, 1989: II, 573 s.

10. Segons Mut, 1650: 46 s. (1841: 62): "authenticose que Raimundo fue apedreado, y que en particular tenia en la cabeça quatro heridas, las dos se juzgaron golpes de piedra, las otras dos de hierro o cuchillo."

11. Pérez, 1969: 24.

12. Nadal, 1987: 133.

13. Pérez, 1969. *Ibid.*

14. Cf. Hillgarth, 1998: 97 n. 71.

ciscans de Tunis, tramesa pel bisbe al rei, tot i que no n'especifica l'objecte, podria fer referència a Llull, la presència del qual podia ser considerada necessària en aquell país; en tot cas, la gestió va ser en va, perquè el 1313 Llull no va anar de Mallorca a Tunis, sinó a Sicília, on va ser almenys durant un any.¹⁵ Finalment, cal fer esment del testament d'un tal Ramon Ferrer de Barcelona, datat a Montpeller el 25 d'abril de 1274, tampoc inclòs, on un dels testimonis és un Ramon Llull. Encara que podria ser el nostre personatge —sabem per la *Vita coetanea* que Llull va anar a Montpeller el 1274 o el 1275— no es pot utilitzar aquest testament com a prova definitiva de la seva presència allà el 1274.¹⁶

S'han plantejat dubtes sobre els tres documents (núms. 41-43) datats a París els anys 1309-11. Aquests documents, i també la carta de fra Ramon Gaufredi de 1290 (núm. 27), estan continguts al procés de 1612; al segle XVIII els va publicar Pasqual.¹⁷ Però, encara que aquest procés conté, com hem vist, altres elements sospitosos, no es pot dubtar de l'autenticitat dels documents esmentats. Deixant de banda altres consideracions, no puc creure que cap lul·lista posterior hagués pogut inventar el text de la carta del canceller de la Universitat de París (núm. 43), amb el seu testimoni subtilment irònic dels escrits de Llull. Tal com va indicar Josep Tarré en un important article de 1941, aquests documents es troben, en dos exemplars diferents, en el registre oficial del bisbe de Barcelona, Ramon Sescalles, que els va examinar el 8 d'abril de 1394.¹⁸ Vegeu la carta del bisbe:

Universis et singulis presentes litteras inspecturis, Nos Raymundus, miseratione divina episcopus Barchinone, ffacimus manifestum nos vidisse, legisse et propriis oculis inspexisse quoddam translatum publicum et autenticum, quod secundum eius tenorem sumptum fuit a quibusdam translatis publicis et autenticis, in ultimo quorum inserte erant copie quatuor litterarum seu instrumentorum continentium in effectu, prout ex tenoribus eorundem perpendi potest, vite honestas magistri R[aymund]i Lull et suorum operum vera examinatio, aprobatio et recomendatio. Quod quidem translatum dudum per nos visum, ut predicatur, et recognitum, ad instanciam et requisicionem nonnullorum affinium seu amicorum dicti venerabilis magistri Lull, in registro curie nostre registrari fecimus per Franciscum Vitalis, notarium nostrum et

15. Andreu de Palma de Mallorca, 1958: 324. Cf. ROL, 1: 69-503; 2: 17-201; Hillgarth, 1998: 162 i n. 364.

16. Cf. Hillgarth, 1998: 75 n. 6.

17. Cf. Pasqual, 1778: I, 186, 276 s., 282, 291.

18. Tarré, 1941: 162 n. 14.

nostre curie scribam. Quodque etiam translatum seu copia eiusdem cum sua nota fideliter comprobatum, secundum quod in dicto registro curie fuit positum et scriptum ad instanciam dictorum affinium et amicorum dicti venerabilis R[aymund]i Lull (quorum, ut dicitur, est ...) hic de verbo ad verbum transcribi et translari mandamus per [notarium] nostrum predictum, nil addito nulloque extracto [?] quod sensum mutet vel variet intellectum, cuius tenor dinoscitur esse talis: Hoc est translatum, etc. Et ut predictis supra insertis velut suo originali in iudicio et extra plena fides adhibeatur, presentes fieri et sigilli nostri appensione iussimus comuniri. Data Barchinone octava die aprilis anno a Nativitate Domini M. CCC. XC quarto.¹⁹

Sabem que el notari de Mallorca, Jaume d'Avinyó (bo i intervenint-hi també un altre notari, Arnau de Santmartí) va autoritzar el testament de Lull el 26 d'abril de 1313; és el document 44, sobre el qual mai no s'han expressat dubtes. Doncs bé, el mateix dia, els mateixos notaris, juntament amb un Jaume de Grau, van registrar i copiar els tres documents de 1309-11 i el de 1290. Des de Mallorca van arribar a València i, a final del segle XIV, a Barcelona. Per a la transcripció dels documents, em baso en el text que considero més antic dels dos copiats al registre de Barcelona.²⁰

Encara que el valor dels documents que publiquem és clar, convé subratllar alguns punts que potser no resulten tan obvis.

La *Vita coaetanea* de Lull, en la seva versió original llatina, data de 1311; el manuscrit més antic és de 1325.²¹ La *Vita* té un valor innegable i en això hi ha un acord total,²² però, tot i la data i que el text afirma haver estat

19. Barcelona, Arxiu Diocesà, Registrum notularum communium, 45, 1391-95, foli 2br-v. (Indico amb punts suspensius les paraules que no he pogut llegir.) "Nós, Ramon, per la misericòrdia de Déu bisbe de Barcelona, fem palès a tots i cadascun dels que examinin la carta present que Nós hem vist, llegit i inspeccionat amb els nostres ulls un trasllat oficial i autèntic que, segons hi consta, fou extret d'uns altres trasllats oficials i autèntics al darrer dels quals hi havia insertes les còpies de quatre cartes o instruments que contenien, com es pot comprovar, l'honorable vida de mestre Ramon Lull i l'examen, aprovació i recomanació de les seves obres. I aquest trasllat que acabem de veure i de reconèixer, tal com ha estat dit, a instància i requesta de molts parents i amics del dit venerable mestre Lull, l'hem fet registrar al registre de la nostra cúria per Francesc Vidal, el nostre notari i escrivà d'aquella. Així mateix, aquest seu traslla. o còpia, fidelment compulsat amb les seves notes, tal com fou copiat i escrit al dit registre de la cúria a instància dels esmentats parents i amics del dit venerable mestre Ramon Lull (dels quals es diu que és extret), el manem transcriure i traslladar aquí paraula per paraula per l'esmentat notari nostre, sense afegir-hi ni excloure'n res que en canviï el sentit ni n'alteri la comprensió, la tenor del qual es reconeix que és aquesta: 'Això és un trasllat, etc.' I perquè el que s'acaba d'inserir valgui tant com el seu original en judici o fora d'ell, hem fet fer la present carta i li hem fet posar el nostre segell. Donada a Barcelona el dia vuit d'abril de l'any de la Nativitat del Senyor 1394."

20. Cf. Hillgarth, 1998: 147 n. 300.

21. Hillgarth, 1998: 365.

22. Cf. Fernando Domínguez, 1987: 1-20.